

УДК 79.01/09 +75

DOI 10.32461/2226-3209.1.2022.257458.

Цитування:

Чумаченко О. П. Весілля як форма обрядово-ритуального «entertainment» в образотворчому мистецтві України ХХ-ХХІ століття. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 1. С. 96-100.

Чумаченко Олена Петрівна,
кандидат культурології, докторантка
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7803-9181>
chumachenko10@ukr.net

Chumachenko O. (2022). Wedding as a form of ceremonial-ritual "entertainment" in the fine arts of Ukraine in the XX-XXI centuries. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 1, 96-100 [in Ukrainian].

ВЕСІЛЛЯ ЯК ФОРМА ОБРЯДОВО-РИТУАЛЬНОГО «ENTERTAINMENT» В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ ХХ-ХХІ СТОЛІТТЯ.

Мета роботи – розглянути весілля як форму обрядово-ритуального «entertainment» в образотворчому мистецтві України ХХ-ХХІ століття. **Методологія** дослідження полягає у використанні герменевтичного методу в аспекті інтерпретації весілля як форми обрядово-ритуального «entertainment» в роботах українських художників ХХ-ХХІ століття та як засобу збереження національного культурного коду і українських народних традицій; аналітичного методу – для визначення теоретичних засад дослідження весілля як форми обрядово-ритуального «entertainment» в роботах Г. Акішиної, Г. Вербицького, М. Гуйди, Т. Данилича, Е. Нейман та інших українських художників ХХ -ХХІ століття. **Наукова новизна** статті полягає у тому, що вперше розглянуто весілля як форму обрядово-ритуального «entertainment» в роботах українських художників ХХ-ХХІ століття, як засіб збереження національного українського культурного коду і українських народних традицій.

Висновки. Весілля як форма обрядово-ритуального «entertainment» в роботах українських художників ХХ-ХХІ століття Ф. Кричевського, О. Кульчицької, М. Примаченко, Г. Акішиної, І. Вербицького, Г. Галаганова, М. Гуйди, І. Ілько та інших, займало особливе місце, не лише як обряд в системі сімейної обрядовості, а й як один із елементів збереження національного культурного коду, засіб трансляції і збереження українських народних традицій. У роботах, виконаних ц стилі примітивізму, реалізму, соцреалізму, віддзеркалюється весільні обряди як динамічне видовище, які несуть в собі магічний тип мислення, поєднуючи судини індивідуальної самосвідомості та колективного безсвідомого, зберігаючи народні традиції Галичини, Прикарпаття й Гуцульщини, які надбані численими поколіннями українців. Весілля як форма обрядово-ритуального «entertainment» виступає не тільки як сюжетна тематика в образотворчому мистецтві України ХХ-ХХІ століття, художні виставки, art-проекти, присвячені весільній тематиці в образотворчому мистецтві, самі виступають як «entertainment», оскільки супроводжуються відповідним перформансом, який несе історичне змістовне навантаження відтворення українських національних традицій. Прикладом є виставка М.Онацька «Весілля на Полтавщині», яка супроводжувалась інтерактивною презентацією фрагменту весільного ритуалу за участі народного ансамблю української музики «Роксоланія».

Ключові слова: образотворче мистецтво, українські художники ХХ-ХХІ століття, «entertainment», весілля, обряд, ритуал, українські народні традиції.

Chumachenko Olena, Ph.D., Candidate of Cultural Studies, National Academy of Culture and Arts Management

Wedding as a form of ceremonial-ritual "entertainment" in the fine arts of Ukraine in the XX-XXI centuries

The purpose of the article consists of considering a wedding as a form of ceremonial-ritual "entertainment" in the fine arts of Ukraine of the XX-XXI centuries. **The research methodology** consists of the application of the hermeneutic method in the aspect of interpreting a wedding as a form of ceremonial-ritual "entertainment" in the works of Ukrainian artists of the XX-XXI centuries, and as a way to preserve the national cultural code and folk traditions; analytical method - to determine the theoretical foundations of the study of the wedding as a form of ceremonial-ritual "entertainment" in the works of G. Akishina, G. Verbitsky, M. Guyda, T. Danylych, E. Neuman and other Ukrainian artists of the XX-XXI centuries. **The scientific novelty** of the work is that the first time the wedding is considered as a form of ceremonial-ritual "entertainment" in the works of Ukrainian artists of the XX-XXI centuries, as a means of preserving the national Ukrainian cultural code and Ukrainian folk traditions. **Conclusions.** Wedding as a form of

ceremonial-ritual "entertainment" in the works of Ukrainian artists of the XX-XXI centuries F. Krichevsky, A. Kulchytskaya, M. Primachenko, G. Akishina, I. Verbitsky, G. Galaganov, M. Guyda, I. Ilko, and others, occupied a special place, not only as a rite in the system of family rituals but as one of the elements of preserving the national cultural code, a means of transmitting and preserving Ukrainian folk traditions. The works made in the style of primitivism, realism, socialist realism reflect wedding ceremonies as a dynamic spectacle that carries a magical type of thinking, combining individual self-consciousness and the collective unconscious, preserving the folk traditions of Galicia, Carpathian, and Hutsulshchyna, acquired by numerous generations of Ukrainians. A wedding as a form of ceremonial-ritual "entertainment" acts not only as a plot theme in the visual arts of the XX-XXI centuries, but also art exhibitions, art projects dedicated to the wedding theme in the visual arts, themselves act as "entertainment" since they are accompanied by a corresponding performance that carries the historical meaning of the revival of Ukrainian national traditions. An example is the exhibition of N. Onatsk "Wedding in Poltava region", which was accompanied by an interactive presentation of a fragment of the wedding ritual with the participation of the folk ensemble of Ukrainian music "Roksolania".

Key words: fine arts, Ukrainian artists of the XX-XXI centuries, "entertainment", wedding, ceremony, ritual, Ukrainian folk traditions.

Актуальність теми дослідження. Феномену «entertainment» в українському образотворчому мистецтві XX–XXI століття приділяли багато уваги, сюжетами картин ставали обрядово-ритуальні, агональні, мистецькі та балаганні видовища, однак весілля як форма ритуально-обрядового «entertainment» займало особливе місце, не просто як обряд в системі сімейної обрядовості, а як один із елементів збереження національного культурного коду, засіб трансляції і збереження українських народних традицій, тому актуальність статті зумовлена інтересом до зображення весілля як обрядово-ритуальної форми видовища в роботах українських художників XX–XXI століття.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню весілля як некалендарного родинного обряду приділяла увагу В. Ткаченко [11]; М. Пархоменко розглядала весілля як особисто-родинний обряд [8]; В. Борисенко розглядав весільну обрядовість як драму, що супроводжувалася іграми, музикою, танцями, співами, набуваючи характеру народного свята [4]. Багато уваги прикуто до самого феномену «entertainment» в полі зору українського мистецтвознавства в роботах К. Станіславської, Ю. Асєєва, Т. Касьян [10; 1; 6]. Тематика візуалізації весілля як обрядово-ритуальної форми «entertainment» в українському образотворчому мистецтві розглядалась частково, в 1970 році вийшла друком книга «Українське народне весілля в творах українського, російського та польського образотворчого мистецтва XVIII–XX століть», авторами-упорядниками якої були Ю. Белічко, А. В'юнник [3], де весілля розглядається як ціле драматичне видовище, де усі одночасно є і учасниками, і глядачами, зазначаються роботи Т. Шевченка, І. Соколова, К. Трутовського, М. Пимоненка, І. Їжакевича, Ф. Кричевського, О. Кульчицької, але

переважно роботи дадуться XIX століттям. Грунтовних досліджень та навіть публікацій - стосовно зображення весілля як обрядово-ритуальної форми «entertainment» в роботах українських художників XX–XXI століття немає, тому як практичною джерельною базою дослідження були взяті за основу роботи М. Примаченко, М. Онацька, Г. Акішиної, Г. Вайсбурга, Г. Вербицького, Т. Данилича, М. Гуйди, І. Ілько, В. Кирилкова, Е. Неймана з зображенням весільної тематики.

Обряд, безперечно, не є ідеальним поняттям, не є догматом, а виступає відображенням самого життя, є унікальним культурним кодом, за допомогою якого зберігаються і передаються народні традиції. Обряд – це не вигадка або фікція, це цілком конкретна реальність, яка включає в себе елементи музичного, декоративно-ужиткового мистецтва. Починаючи з первісного суспільства, де магія, виражаючи себе за допомогою перших язичницьких обрядів, панувала над розумом людей, обряд вже ставав відповідним комплексом символічних дій, які в образній формі уособлювали значущі події в житті окремої людини чи первісного суспільства загалом. Протягом століть церква з успіхом використовувала обряди як форму задоволення потреб релігійного культу, в сучасній культурі обряд не втрачає своєї актуальності і розподіляються на календарно-виробничі обряди та родинні. До другої групи входить весільний обряд. М. Пархоменко, наприклад, пропонує розподілення обрядів на суспільно-громадські обряди, особисто-громадські обряди, особисто-родинні обряди [8].

Українське весілля як етнокультурний феномен розглядає в своєму дослідженні І. Щербіна, акцентуючи увагу на тому, що «...українське весілля є складовою народної культури, яке зберігає системно пов'язані між

собою всі три ціннісні джерела – доетнічні (архетипні), етнічні й національні, яскраво розкриваючи «дух нації». Під час весільної обрядовості відбувається своєрідний процес передачі культурної інформації між поколіннями, що забезпечує самобутність етносу. У весільному обрядово-мистецькому комплексі міститься значний життєвий досвід українського народу, який передається художніми засобами» [14].

Весілля – це не просто відповідний обряд чи ритуал, а сповнене красою надзвичайне драматичне дійство, видовище, яке супроводжується хореографічними елементами, сумною або веселою музикою, піснями композиціями, в ньому усі одночасно і учасники, і ті, хто його споглядає. У цьому видовищі, яке має обрядово-ритуальну формулу, зберіглися естетичні погляди нашої нації, поетичність світогляду, ліризм і урочиста святковість. Тому не дивно, що сюжет українського весілля знайшов своє відображення у роботах видатних українських художників ХХ–ХХІ століття.

На початку ХХ століття весілля як форму обрядово-ритуального «entertainment» було зображено у роботах одного із засновників і першого ректора Української академії мистецтва Ф. Кричевського. В 1910 році в стилі реалізму була написана робота «Наречена», в якій Ф. Кричевський зобразив Христю Скубій з Полтавщини (ця дівчина стала прообразом дівчини на картині), що узагальнила основні риси національного характеру. Червоні і золотаві кольори лірично відображують святковий настрій, що панує у кімнаті, коли відбувається кульмінаційний момент – наречену готують до вінця.

Продовжує традицію зображення весілля як обрядово-ритуального формату «entertainment» українська художниця О. Кульчицька. Як справжню українку О. Кульчицьку приваблюють народні мотиви, де повністю у всій красі розкривається самобутність і характер українського народу. Починаючи з 1938 року, художниця працювала у Львівському музеї етнографії, де мала унікальну можливість дослідити попередні ескізи та створити власні ескізи і зразки національного вбрання, її приваблював орнамент, багато уваги вона приділяла костюмам Гуцульщини, гуцульським весільним обрядам, і, як результат, у 1943 році пише роботу «Гуцульське весілля», на якому ми можемо детально розглянути вбрання і візерунки вишивки.

Українська народна художниця в жанрі наївного мистецтва, лауреатка Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка М. Примаченко також приділяла увагу зображенню весільних сюжетів у своїй творчості. «Творчість Примаченко – це про магічний тип мислення, коли поєднуються судини індивідуальної самосвідомості та колективного безсвідомого. І мова не лише про міфологічні образи, а й про вербальний супровід до картин» [7]. У 1983 році художниця створює роботу «Українське весілля» в стилі примітивізму, де органічно поєднані жовті, блакитні та зелені кольори, наречені їдуть до дому, який символізує майбутнє щасливе життя.

Сюжет весілля як обрядово-ритуальної форми «entertainment» підхоплюють українські художники ХХ століття: український живописець і педагог, член Харківської організації Спілки художників України Г. Акішина, працюючи в станковому живописі, створила роботу «Сільське весілля» (1953); український художник Г. Вербицький, який віддавав перевагу акварельному живопису, у роботі «Весілля» (1990); український живописець І. Галаганов, працюючи у станковому живописі, написав картину «Шахтарське весілля» (1985); український художник-живописець М. Гуйда – у роботі «Кубанське весілля» (2001).

Цікаві роботи з весільною тематикою українського живописця Т. Данилича: «Весілля на Закарпатті» (1989), «Танець молодой» (2002), «Танок молодой» (2014), в яких уособлене життя карпатського народу, обряди етнічних груп Закарпатського регіону. Як зазначав Р. Сведерюк «...усі без винятку картини Данилича мають стабільну формулу пластики. Вона непорушна у великих багатолюдних сценах, де огром празного люду ніби усталює традиційні уявлення про зміст і характер народного життя» [9].

Надзвичайно чітко і оригінально показано обряд весілля в роботі українського живописця і монументаліста І. Ілька «Зустріч молодих» (1985), де на картині зображені наречена у червоно-білому вбранні і наречений у гуцульському одязі, які ось-ось збираються стати на весільний рушник. Про цю рідкісну роботу згадує Й. Баглай у статті «Той магічний світ мистецтва...: До 60-річчя від дня народження заслуженого художника України Івана Ілька» [2]; актуальною є і робота українського графіка і живописця, лауреата Волинської обласної премії імені Йова Кондзелевича В. Кирилкова – «Гуцульське

весілля» (2003), де акцентується увага на весільних традиціях Гуцульщини.

Тематика весілля як обрядово-ритуальної форми «entertainment» висвітлюється і українською художницею декоративного текстилю О. Крип'якевич-Цегельською у роботі «Гуцульське весілля» (1966); українською художницею У. Нейман у роботах «Ми – наречені» (1965), «Весілля» (1973); заслуженим художником України, педагогом О. Полтавець-Гуйдою у роботі «Весільні рушники» (2002); українським живописцем, Л. Пушкаш у картині «Верховинська наречена» (1965); народним художником України О. Садовським у роботі «Вдале одруження» (2015); українським митцем, народним художником України, яскравим представником школи реалізму А. Сорокою у роботі «Наречена» (2009); українським живописцем Ю. Вайсбургом, який працював в галузі станкового живопису, представником творчого стилю соцреалізм у картині «Весілля» (1970).

Неможливо оминати в контексті цього дослідження роботи народного художника України М. Біласа за тематикою гуцульського весілля. У його гобеленах «Гуцульське весілля» (Триптих), «Бойківське весілля» (Триптих), «Весільні ворота»; аплікаціях – «Бойківське весілля» (Диптих), «Гуцульське весілля» (Диптих); роботах «Бойківське весілля», «Гуцульське весілля» зображено не просто обряд, а динамічне видовище, в якому живе душа глибоких українських народних традицій Галичини, Прикарпаття й Гуцульщини.

Тематика весілля як обрядово-ритуальної форми «entertainment» в роботах провідних українських художників ХХ століття уособлює тенденцію збереження оригінальної культури, яка надбана численими поколіннями українців.

Весілля як «entertainment» не лише виступає сюжетом картини, гобелену, а й мистецьких виставок, присвячених весіллю як обряду, розглядаються як «entertainment» в сучасному мистецькому середовищі. Яскравим прикладом цього є виставка М. Онацька «Весілля на Полтавщині», яка відбулась 10 жовтня 2012 року в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. М. Онацько є заслуженим майстром народної творчості України, Лауреатом премій ім. Данила Щербаківського та Олени Пчілки, багато років митець співпрацює з кафедрою фольклористики і

Центром фольклору та етнографії Інституту філології. Виставка має тематичну спрямованість, а її назва говорить сама за себе – «Весілля на Полтавщині». «Спогади художника про українське весілля, бажання зберегти на полотні дитячі враження про традиційну звичаєвість покладені в основу тематики цієї виставки. Органічним інтерактивом презентації став фрагмент весільного ритуалу – обряд «покривання нареченої», відновлений народним ансамблем української музики «Роксоланія» [5]. «У своїх творах стародавні традиції народного малярства і власну самобутню манеру виконання, Михайло Онацько повертає нам, українцям, етнічну пам'ять, історичну минувшину пращурів» [5].

Висновки. Весілля як форма обрядово-ритуального «entertainment» в роботах українських художників ХХ–ХХІ століття Ф. Кричевського, О. Кульчицької, М. Примаченко, Г. Акішиної, І. Вербцького, Г. Галаганова, М. Гуйди, І. Ілька та інших, займало особливе місце, не лише як обряд в системі сімейної обрядовості, а як один із елементів збереження національного культурного коду, засіб трансляції і збереження українських народних традицій. У роботах, виконаних в стилі примітивізму, реалізму, соцреалізму, віддзеркалюється весільні обряди як динамічне видовище, які несуть в собі магічний тип мислення, поєднуючи судини індивідуальної самосвідомості та колективного безсвідомого, зберігаючи народні традиції Галичини, Прикарпаття й Гуцульщини, які надбані численими поколіннями українців. Весілля як форма обрядово-ритуального «entertainment» виступає не тільки як сюжетна тематика в образотворчому мистецтві України ХХ–ХХІ століття, художні виставки, art-проекти, присвячені весільній тематиці в образотворчому мистецтві, також виступають як «entertainment», оскільки супроводжуються відповідним перформансом, який несе історичне змістовне навантаження, відтворюючи українські національні традиції. Прикладом є виставка М. Онацька «Весілля на Полтавщині», яка супроводжувалась інтерактивною презентацією фрагменту весільного ритуалу за участі народного ансамблю української музики «Роксоланія».

Література

References

1. Асеев Ю. С. Нариси з історії українського мистецтва. Київ: Мистецтво, 1980. 240 с.
2. Баглай Й. Той магічний світ мистецтва...: До 60-річчя від дня народження заслуженого художника України Івана Ілька. Календар "Просвіти" на 1998 рік. Ужгород, 1998. С. 81-84.
3. Белічко Ю. В'юник А. Українське народне весілля в творах українського, російського та польського образотворчого мистецтва XVIII-XX століть. Київ: Мистецтво, 1970. 112 с.
4. Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ-на початку ХХІ століття. Київ: НАН України, ІМФЕ. 2016. 256 с.
5. Виставка народного малярства Михайла Онацька. URL: https://www.vocnt.org.ua/exhibition/onazko_2018 (дата звернення 13.12.2021)
6. Касьян Т. К. Вплив мистецтва на людину. Краса, як взаємозв'язок гармонійних категорій міри й числа. Вісник Черкаського університету: [зб. наук. ст.]. Серія Педагогічні науки. Черкаси, 2009. Вип. 142. С. 47–51.
7. Магічне мистецтво Марії Примаченко. URL: <https://ridna.ua/2021/08/mahichne-mystetstvo-marii-prymaychenko/> (дата звернення 11.11.2021)
8. Пархоменко М. Т. Обряди в нашому житті. Київ, 1988.
9. Свередюк Р. Життя народу Карпат в картинах закарпатського художника Тараса Данилича. URL: <https://sverediuk.com.ua/zhyttya-narodu-karpat-v-kartinah-zakarpatskogo-hudozhnika-tarasa-danilicha/> (дата звернення 5.01.2022)
10. Станіславська К. І. Мистецько-видовищні форми сучасної культури. Київ: НАКККиМ, 2016. 352 с.
11. Ткаченко В. Дослідження весільної обрядової лексики в сучасному мовознавстві. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/13893/1/115-120.pdf> (дата звернення 15.11.2021)
12. Українське образотворче мистецтво : імена, життєписи, твори XI – ХХІ ст. / І.В. Голод, І.В. Козак, Я.О. Кравченко та ін. Харків : Факт, 2013. 720 с.
13. Українські радянські художники. Довідник. Київ: Мистецтво, 1972. 564 с.
14. Щербіна І.В. Українське весілля як етнокультурний феномен : дисертація канд. мистецтв.: спец 17.00.01 / Щербіна Інна Василівна. ХДАК, 2001. URL: <http://referatu.net.ua/newreferats/7569/181052> (дата звернення 18.11.2021)

1. Aseev Y. S. (1980). Essays on the history of Ukrainian art. Kyiv: Art [in Ukrainian].
2. Baglay J. (1998). That magical world of art...: To the 60th anniversary of the birth of Honored Artist of Ukraine Ivan Ilko. Uzhhorod Enlightenment calendar for 1998 [in Ukrainian].
3. Belichko Y. Vyunyk A. (1970). Ukrainian folk wedding in the works of Ukrainian, Russian and Polish fine arts of the XVIII-XX centuries. Kyiv: Art [in Ukrainian].
4. Borisenko V. (2016). Family rituals of Ukrainians of the XX-early XXI century. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, IMPE [in Ukrainian].
5. Exhibition of folk painting by Mykhailo Onatsko. URL: https://www.vocnt.org.ua/exhibition/onazko_2018 (accessed 23.12.2021) [in Ukrainian].
6. Kasyan T.K. (2009). The influence of art on man. Beauty as a relationship of harmonious categories of measure and number. Bulletin of Cherkasy University: [collection. Science. Art.]. Cherkasy: Pedagogical Sciences Series[in Ukrainian].
7. The magical art of Maria Primachenko. URL: <https://ridna.ua/2021/08/mahichne-mystetstvo-marii-prymaychenko/> (accessed 11.01.2022) [in Ukrainian].
8. Parkhomenko M.T. (1988). Rites in our lives. Kyiv [in Ukrainian].
9. Sveredyuk R. Life of the Carpathian people in the paintings of Transcarpathian artist Taras Danylych. URL: <https://sverediuk.com.ua/zhyttya-narodu-karpat-v-kartinah-zakarpatskogo-hudozhnika-tarasa-danilicha/> (accessed 5.01.2022) [in Ukrainian].
10. Stanislavskaya K.I. (2016). Artistic and entertainment forms of modern culture. Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].
11. Tkachenko V. Research of wedding ritual vocabulary in modern linguistics. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/13893/1/115-120.pdf> (accessed 15.02.2022) [in Ukrainian].
12. Ukrainian fine arts: names, biographies, works of XI - XXI centuries. (2013). Ed. I.B. Hunger, I.V. Kozak, J.O. Kravchenko and others. Kharkiv: Fakt [in Ukrainian].
13. Ukrainian Soviet artists. (1972). Directory. Kyiv: Art [in Ukrainian].
14. Shcherbina I.V. Ukrainian wedding as an ethnocultural phenomenon: dissertation. Doctor's thesis. KhDAK, 2001. URL: <http://referatu.net.ua/newreferats/7569/181052> (accessed 18.02.2022) [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 17.12. 2021
Отримано після доопрацювання 18.01.2022
Прийнято до друку 24.01.2022*